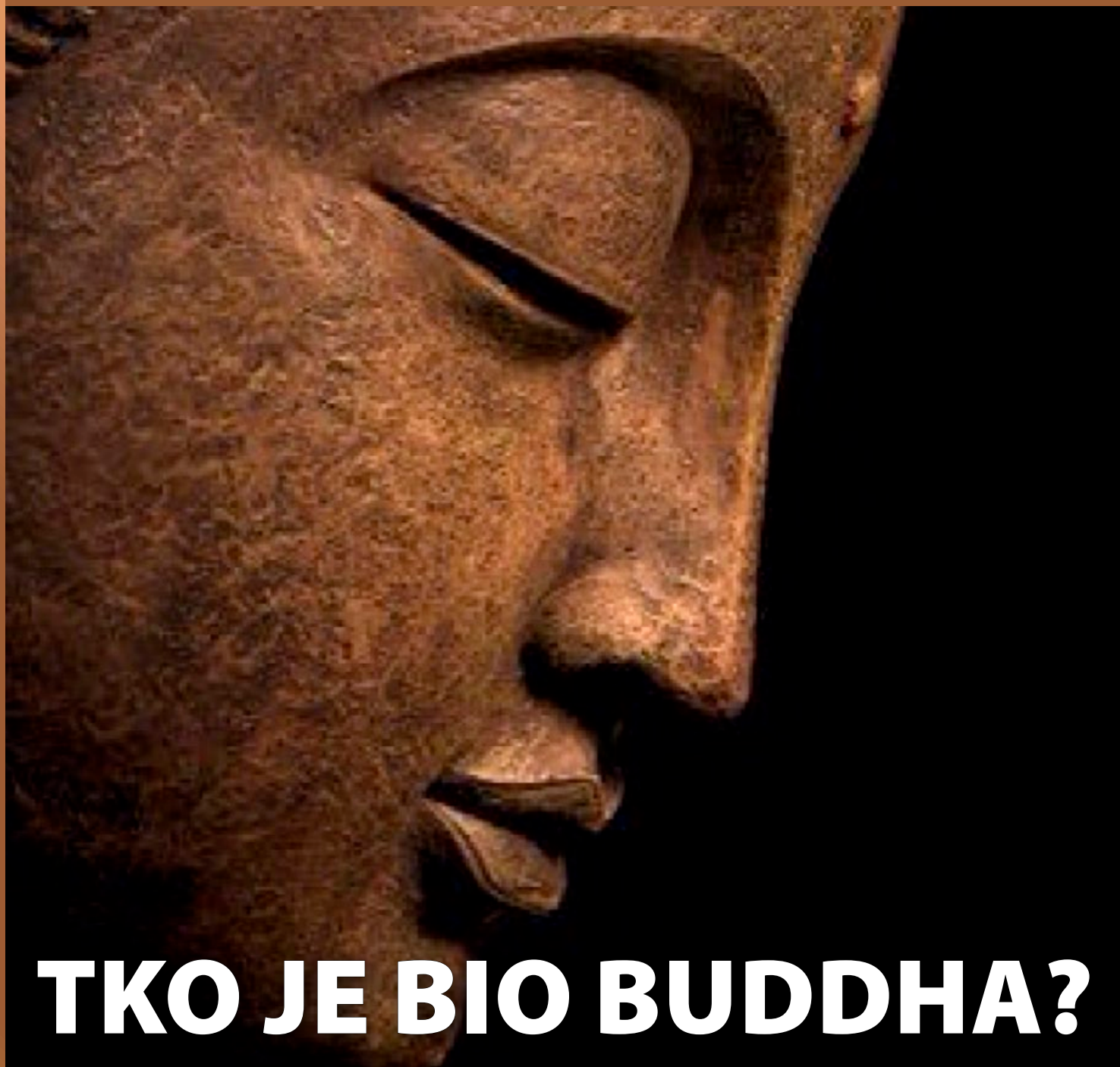

NOVA AKROPOLA

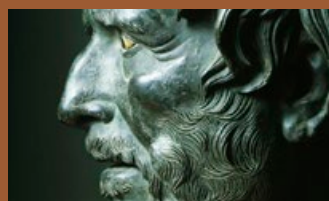
ZA BOLJEG ČOVJEKA I BOLJI SVIJET

TKO JE BIO BUDDHA?

**ZAŠTO POSTOJE
KRIZE?**

**Seneka - Filozofija
kao terapija**

**Potresi omogućuju
život na Zemlji**

ULJANICE

4

NOVA AKROPOLA

ZA BOLJEG ČOVJEKA I BOLJI SVIJET

05 | 2020. WWW.NOVA-AKROPOLA.COM

Sadržaj

4 ZAŠTO POSTOJE KRIZE?

Marijana Starčević Vukajlović

6 SENEKA FILOZOFIJA KAO TERAPIJA

Asunción Soria

10 Daisetz Teitaro Suzuki TKO JE BIO BUDDHA?

Dijana Kotarac

15 SVIBANJ – BUĐENJE ŽIVOTA

Delia Steinberg Guzmán

16 ULJANICE

Marta Marić i Dijana Kotarac

18 POTRESI OMOGUĆUJU ŽIVOT NA ZEMLJI

Andrej Praček

Impresum:

Glavni urednik: Andrija Jončić

Izvršna urednica: Nataša Žaja

Urednici rubrika: Dijana Kotarac, Ana Jončić,
Jerko Grgić, Nataša Žaja, Branko Zorić, Damir Krivdić

Lektura: Vedrana Novović, Branka Žaja

Tehničko uredništvo:

Svjetlana Pokrajac, Matija Prević

ISSN 1849-6237

Izdavač:

NOVA AKROPOLA - kulturna udruga

Ilica 36, 10000 Zagreb

Tel: 01/481 2222

web: www.nova-akropola.hr

e-mail: info@nova-akropola.com

6

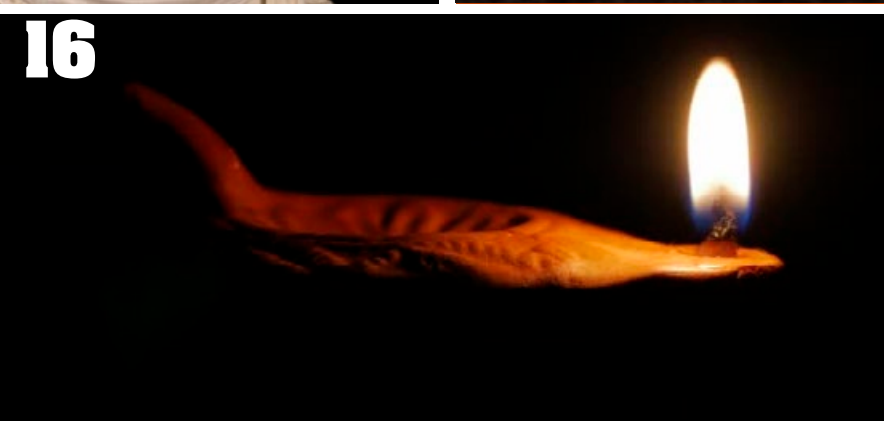
10

15

16

18

Često možemo čuti razne osvrte na okolnosti u kojima se nalazimo. Oni osciliraju od onih ravnodušnih u kojima s uzdahom samo konstatiramo da stvari jesu takve kakve jesu, do onih burnijih u kojima ljutito reagiramo najčešće zato što ne ide po nama zamišljenom planu. Ponekad nam je dovoljno čuti samo vijesti o zbivanjima pa da ih odmah odbacimo ne želeći ni zastati, razmisliti i dovesti ih u vezu s nama. Druga je krajnost da se odmah obrušimo s lavinom komentara na razne "divove", ne primjećujući da su to često samo "vjetrenjače" prirodnih zbivanja...

Kako u ovome pronaći pravu mjeru? Sigurno je da nas okolnosti diraju, čak i onda kada ih ignoriramo jer duboko u sebi slutimo da od njih ne možemo pobjeći, da imaju svoj vlastiti jezik koji, premda često nerazumljiv, prenosi poruku koja nas se ipak tiče.

Buddha nas uči o putu ispravnosti i zlatnoj umjerenosti kojima je moguće nadići sve nedaće pretvarajući ih u korisne pouke. Stoici nam govore da mnoge okolnosti ne možemo mijenjati, ali ono na što sigurno možemo utjecati je naš stav o njima. Iz jasnog i čvrstog stava proizaći će prikladno djelovanje dostojno čovjeka kojeg ništa ne može uzdrmati u nastojanju da živi *životom dobra*. ☸

Uredništvo

ZAŠTO POSTOJE KRIZE?

Marijana Starčević Vukajlović

Na prvi pogled ovo nam se pitanje čini besmislenim. Naravno da život ne može teći pravocrtno, da se sastoji od uspona i padova, uspjeha i neuspjeha. No, unatoč tome što životno iskustvo svakog od nas potvrđuje ovu činjenicu, skloni smo svaku krizu doživljavati nepravednom, uz neizbježno pitanje – zašto se baš meni to događa? Na ovo pitanje uglavnom ne nalazimo racionalan odgovor pa često pronalazimo iracionalne: rođeni smo pod nesretnom zvijezdom, Bog nas kažnjava, netko nam se sveti i, naravno, uzroke tražimo u danas tako popularnim teorijama zavjera.

Odgovor na pitanje zašto postoje krize proizlazi iz samog značenja ovog pojma. Riječ kriza dolazi od grčke riječi *krisis*, koja se prevodi kao odluka, rasprava, procjena, presuda, izbor. Drugim riječima, krize postoje kako bismo promislili, procijenili, učinili izbor, odnosno

odabrali ono djelovanje koje smatramo najboljim.

Danas, u uvjetima velikih kriza, često možemo čuti kako više ništa neće biti isto kao prije. Zatečeni smo događanjima, ono što smo donedavno uzimali zdravo za gotovo sada smo izgubili i počeli smo mijenjati svoj pogled na svijet, svoje prioritete, životne vrijednosti i ciljeve kojima težimo. S većom jasnoćom uviđamo važnost nekih općeljudskih vrijednosti kao što su solidarnost, požrtvovnost, samodisciplina, ekološka svijest. Kriza nas je potakla da promislimo o tome što je zaista važno u životu.

Krize ne postoje zato da nas unište, nego da nas kao ljudska bića ojačaju, potaknu razvoj humanih osobina koje smo zanemarili ili ih nismo ni probudili. Seneka je napisao:

Uvijek biti sretan i proći kroz život bez duševne boli znači ne upoznati drugu stranu prirode stvari. Velik si

čovjek? Odakle to mogu znati ako ti Sudbina ne daje priliku da pokažeš svoju vrlinu?

Vrlina bez protivnika slabi; kolika je i koliko vrijedi objavljuje tek kad strpljivošću pokazuje koliko može... Nije važno što treba podnijeti u životu, nego kako.

A Njegoš je jednostavno rekao: *U dobru je lako dobar biti, na muci se poznaju junaci.*

Lagodan život nas opušta, postajemo ranjiviji i neotporni na rizike života, čini da počnemo živjeti u iluziji sigurnog i predvidivog života u kojem očekujemo da svaki novi dan bude bolji i uspješniji od prethodnog.

nastojati inteligentno se nositi s njezinim posljedicama. Zato je najvažnije osvijestiti da sada stvaramo uzroke budućih kriza, današnjim djelovanjem određujemo budućnost.

U grčkoj mitologiji to je lijepo prikazano kroz djelovanje dvaju Titana, braće Epimeteja i Prometeja. Epimetej, muž zloglasne Pandore, simbol je onoga koji naknadno promišlja, shvaćanja uzroka tek kada se pojave posljedice. Prometej, koji je ljudima darovao vatru mudrosti, simbol je promišljenog djelovanja. Krize ćemo izbjeći ako unaprijed promišljamo vlastito

Prometej, Nicolas-Sébastien Adam, 1762., Louvre

No, zašto bi bilo tako? U prirodi ne postoji ništa što se pravocrtno razvija. Noć uvijek smjenjuje dan, a dan noć. Noć nije gora od dana, ima samo drugačije kvalitete i treba ih upoznati i prilagoditi im se. Na primjer, posjedovati svjetlo koje će nas sigurno usmjeravati. U vremenima krize to svjetlo su čovjekove humane snage koje danas prepoznamo u djelovanju svih onih koji se nesebično žrtvuju za druge. Oni izazivaju poštovanje i želju da i mi učinimo nešto za dobrobit drugih.

To, naravno, ne znači da trebamo priželjkivati krize, bolje ih je preduhitriti. Svaka kriza ima svoj uzrok i svoje posljedice. Uzroci nam nisu uvijek jasno vidljivi, neki sežu u našu daleku prošlost i više ih se ne sjećamo, neki su vezani uz kolektivnu prošlost grada, države, naroda kojem pripadamo, a njih prepoznamo još teže. U svakom slučaju, kada se kriza pojavi, na uzroke više ne možemo djelovati. Tada jedino možemo

djelovanje i posljedice koje ono može izazvati.

Kako odabrati ispravno djelovanje? U svom djelu *Rasprava o dostojanstvu čovjeka* Pico della Mirandola odgovorio je na ovo pitanje riječima kojima se Bog obraća čovjeku:

Nisam te stvorio ni nebeskog ni zemaljskog, ni smrtnog ni besmrtnog kako bi, kao slobodan i dostojanstven modelar i kipar samoga sebe, mogao stvarati obličje koje sam izabereš. Možeš se izopačiti i pasti prema nižim bićima, a to su zvijeri; a ako odlučiš, možeš se obnovljen uzdići prema višim bićima, u božanski svijet.

Krize u ljudima pokreću ono najgore, ali i ono najbolje, padamo prema zvijerima ili se uzdižemo do bogova. O tome odlučujemo samo mi sami. Ako zaista želimo iskoristiti vrijeme krize, ovo je idealan trenutak da bolje upoznamo sebe i odlučimo u kojem smjeru želimo ići. ☸

SENEKA

Filozofija kao terapija

Asunción Soria

Lucije Anej Seneka (4. – 65. godine poslije Krista) živio je u jednom od najkontroverznijih razdoblja Rimskog Carstva. Filozof, političar, odvjetnik, prestižan pisac već za života i učitelj cara Nerona, jedan je od vodećih predstavnika rimskog stoicizma.

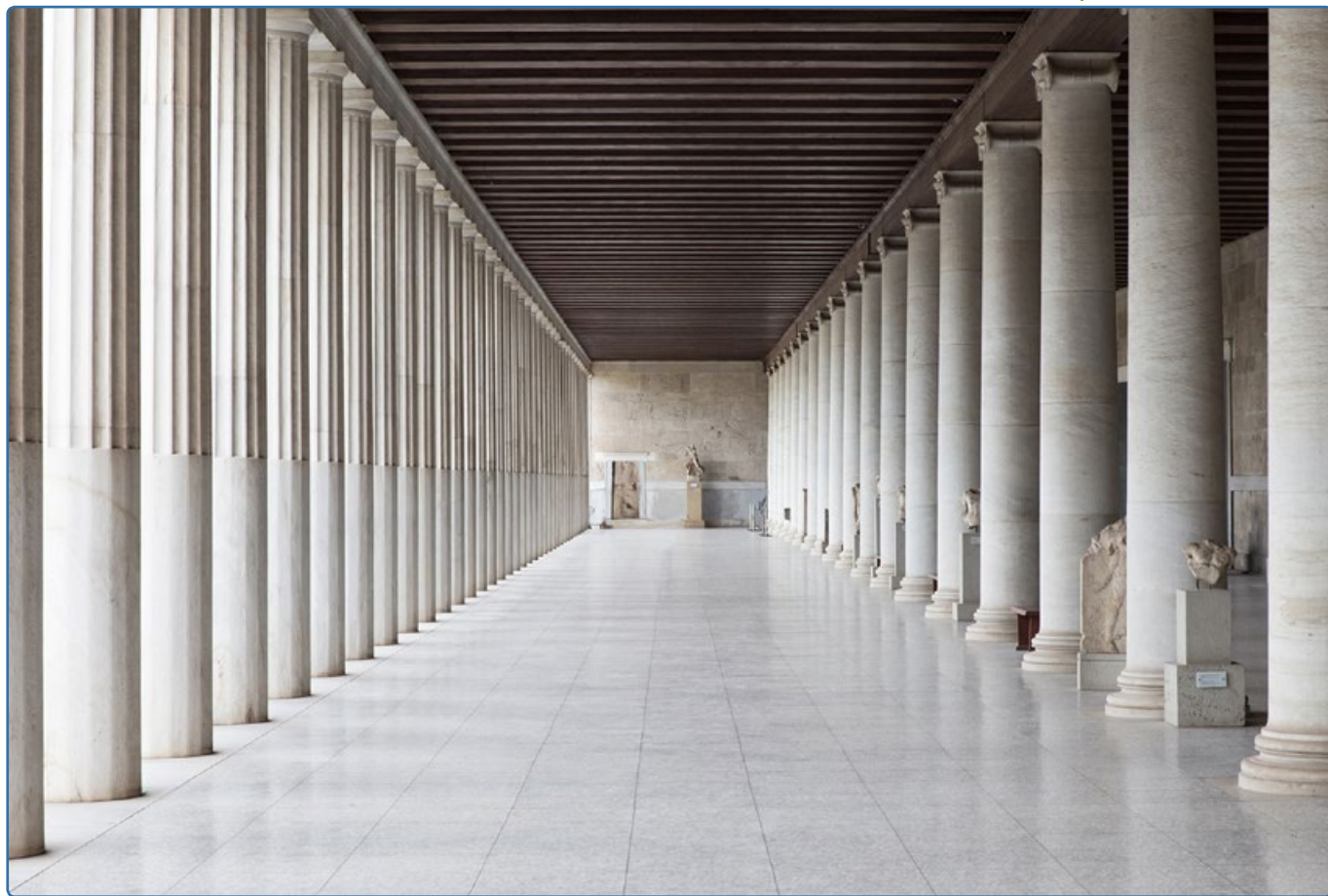
U svojoj knjizi *Što je filozofija?* Ortega y Gasset pojašnjava zašto je filozofija u našem vremenu zasjenjena drugim znanostima kojima je cilj "ovladati materijom". Od druge polovice XIX. stoljeća, pod zamahom industrijalizacije, važnost se sve više pridavala korisnosti nauštrb humanosti. No, taj veliki španjolski mislilac ističe da je društvo u kojem nema mjesta za filozofsku misao društvo kojim

se može lako manipulirati, dok dodir s idejama velikih mislilaca omogućuje uzdizanje svijesti.

Za razliku od tehničkih znanja, čiji je cilj čovjekov život učiniti lagodnijim, filozofija nas suočava s temeljnim pitanjima o ljudskom biću kao što je, primjerice, pitanje o smislu života. Ako izostaju ta bitna pitanja, umjesto da se približimo višoj dimenziji života, široj perspektivi stvarnosti, držimo se vrlo suženog horizonta.

Filozofija je težnja za usavršavanjem, za mudrošću, zbog čega se filozofe nazivalo i *proficientes* (lat. "oni koji usavršavaju"). Seneka je smatrao da filozofija pomaže čovjeku da bude sretniji, da se upozna i živi u skladu s prirodom. Stoga filozofija za njega nije bila

nalik filozofiji onih koji su se bavili sofističkom i silogiističkom igrom riječi i čija je jedina svrha bila izoštriti um. Sam piše: *Ovo neka bude bit moga učenja: govorimo ono što mislimo, a mislimo što govorimo; neka se naš govor slaže sa životom... Neka naše riječi ne zabavljaju, već neka koriste... Bolesnik ne traži riječtog liječnika...*

Filozofe koji podučavaju s *katedre*¹, a ne primjerom vlastitog života, nazivao je lažnim, "katedarskim filozofima", a za svog učitelja Papirija Fabiana rekao je da nije bio "salonski filozof, kao što su današnji, nego filozof staroga kova".

U Seneki vidimo eklektičnog filozofa koji prihvaća najbolje od različitih filozofskih struja: stoicizma, kinizma, epikurejskih i neopitagorejskih učenja. On smatra da sve te škole teže sreći, iako osobno najveće nadahnuće pronalazi u stoičkoj filozofiji, u djelima njezinih filozofa, kao i u njihovim životima.

Stoička je škola bila dobro prihvaćena u Rimu. Njezin ideal moralne ispravnosti i vrline pružao je čvrst oslonac u nestabilnim vremenima građanskih ratova i drugih neprilika.

Dok drugi filozofi poučavaju blago i popustljivo te kao obiteljski liječnici liječe sredstvima koja im dopu-

štaju bolesnici, a ne onima koja su najbolja i najučinkovitija, stoici se, stupivši na stazu muževnosti i vrline, ne brinu za to da ta staza izgleda ugodna onima koji njome počinju kročiti, nego da nas što prije otrgne od ropstva i dovede na onaj uzvišeni vrhunac koji se toliko izdiže iznad dosega bilo kakvog oružja, da se uznosi čak i nad sudbinom.

Seneka se ne bavi prenošenjem klasičnih stavova osnivača stoicizma, kao što su Zenon, Hrizip i Kleant, već uglavnom ističe praktičnu vrijednost njihove misli. Poseban naglasak stavlja na moral. Napisao je knjigu o filozofiji morala koja je izgubljena, ali se njegovo moralno učenje jasno ogleda u sačuvanim djelima, osobito u *Dijalogima* i *Moralnim pismima Luciliju*. On uzdiže bezvremenski moral čija nas primjena približava onom najplemenitijem u nama i u prirodi, omogućujući nam da ne ovisimo o stjecaju životnih okolnosti, nego da dosegemo stanje lišeno nutarnjih sukoba i nemira.

Ako se iz tog taloga jednom vinemo u uzvišeno i visoko, očekuju nas spokoj duše i, kad odagnamo sve mane, potpuna sloboda. Pitaš me koja to sloboda? Ne bojati se ni ljudi ni bogova; ne željeti ni ono što je sramotno ni prekomjerno; imati najveću vlast nad samim sobom. Neprocjenjivo je dobro postati svoj.

¹ Stolica s naslonom iz koje su se držala predavanja.

Seneka ne poučava samo o sretnijem životu već prvenstveno nastoji da ljudsko biće upozna sebe i svoje mjesto u svijetu. Njegova je filozofija, zbog dubokog razumijevanja čovjeka i njegove psihe, prava terapija za dušu i utjeha u životnim nedaćama, te je aktualna danas kao i prije dva tisućljeća. On iz filozofije izvlači iscjeljujuću funkciju, pa filozof postaje vodič duša ili *psychagogos*. Kaže da kada se strasti i poroci toliko ukorijene u duši da postanu kronični, izazivaju bolest. Bolest bi tako bila krajnja posljedica pogrešnog mišljenja ili rasuđivanja o stvarima, a može se pojaviti ne samo na tjelesnoj razini nego i na emocionalnoj i mentalnoj.

I sada ću te podsjetiti: bolesti su zastarjele i tvrdokorne mane, kao lakomost, kao častoljublje; one su se odviše čvrsto omotale oko duha i postale njegovo trajno zlo. Da odredim ukratko: bolest je misao tvrdokorna u pogrešnom mišljenju...

Stare filozofske škole, čiji je Seneka izdanak, posjedovale su veliko znanje o ljudskom srcu, o njegovim motivacijama, svjesnim i nesvjesnim, o njegovim dubokim težnjama, te su igrale veliku ulogu u duhovnom usmjeravanju čovjeka. Filozofski dijalozi i rasprave bili su svojevrsan lijek za vraćanje zdravlja duše, bilo putem poticanja, prijekora, utjehe ili pouke. U Senekininim djelima, posebno u *Moralnim pismima Luciliju*, nailazimo na brojne aluzije na terapiju ili liječenje duše pomoću filozofije. *Filozof ne služi kao sakupljač mudrosti, nego kao onaj tko može brzo i razložno primijeniti pravi lijek... Kao lijek služe čestite utjehe i što*

je god duh podiglo, koristi i tijelu. Meni su moja izučavanja služila kao spas. Filozofiji pribrajam u zaslugu što sam se podigao, što sam povratio snagu... Jedne metode treba primjenjivati protiv gnjeva, a druge protiv tuge, te se tako treba liječiti načinom ne samo različitim, nego i suprotnim od mane; uvijek ćemo tako presresti onu manu koja je počela rasti...

Njegova su djela prije namijenjena pouci nego logičkim razmatranjima. Nastojao je ukazati na pogrešna viđenja, probuditi svijest, utješiti i pružiti iscjeljujuće lijekove u vidu filozofskih učenja. *Onoga koji griješi treba ispravljati kako opomenom tako i silom, i blago i strogo, učiniti ga boljim za njega samoga i za druge, ne bez kažnjavanja, nego bez gnjeva; tko bi se, naime, ljutio na onoga kojega liječi?*

U jednom pismu, umjesto tada uobičajenog učtivog početka: *Ako si dobrog zdravlja, veseli me, ja uživam u dobrom zdravlju*, Seneka piše: *Ako izučavaš filozofiju, dobro je. A to napokon znači biti zdrav. Bez nje, um je bolestan. Stoga se osobito brini za ovo zdravlje, potom i za ono drugo...*

Cilj Senekine filozofske terapije je povjeriti kormilo svoje duše svom najboljem dijelu – razumu. Zdrave prosudbe, ili ispravno rasuđivanje o sebi samom i o stvarima, vode zdravlju. *Sretan je, dakle, onaj tko ima jasno rasuđivanje; sretan je zbog trenutnih okolnosti, kakve god one bile, zadovoljan je i prijatelj je svojim okolnostima: sretan je onaj koji pušta razumu ispravnu prosudbu svojih prilika.* Prema stoičkom učenju, za svaku je stvar dobro ono što je u skladu s njezinom

prirodom i kada ostvaruje razlog svog postojanja. *Sretnan je, dakle, život koji je u skladu sa svojom vlastitom prirodom, a može se postići samo na jedan način: ako je duša zdrava i ako je u stalnom posjedu svoga zdravlja.* Ono što karakterizira čovjeka kao takvog je razum; stoga je vlastito dobro čovjeka "ispravan razum", a dobre su one radnje koje proizlaze iz ispravnog razuma. Vrlina podrazumijeva dobrovoljno pridržavanje ispravnih namjera. Tada nastaje *eudaimonia*, što znači "blaženstvo", "biti u Bogu". To je istinska sreća, koja proizlazi iz čovjekovog sklada s univerzalnim poretkom. Hrizip kaže: *Eudaimonia dolazi kada je sve učinjeno u skladu s daimonom (onim božanskim u čovjeku) kojeg svatko nosi u sebi, voljom Vladara svega.*

Među vrlinama, Seneka ističe pravednost, zatim umjerenost, štedljivost, uzdržljivost, spokoj, unutarnji mir, iskrenost, plemenitost karaktera i blagost. Putem tih vrlina koje nas vode vlastitoj biti, moguće se približiti biti svih stvari. Vrlina dolazi od latinske riječi *virtus*, što znači djelovanje ili pokretačka snaga da se stvore ili izazovu učinci. Vrlina je snaga, čilost, odvažnost. Seneka za vrlinu kaže da je *savršena ravnoteža i pravi ton života...* i nastavlja: *Vjeruj mi, i na bolesničkom krevetu ima mjesta vrlini. Ne pruža samo oružje i bojni red dokaze poletnog duha i duha nesvladanog strahovima; hrabar se čovjek može ukazati i zaogrnut pokrivačima. Imaš što raditi: bori se hrabro s bolešću.*

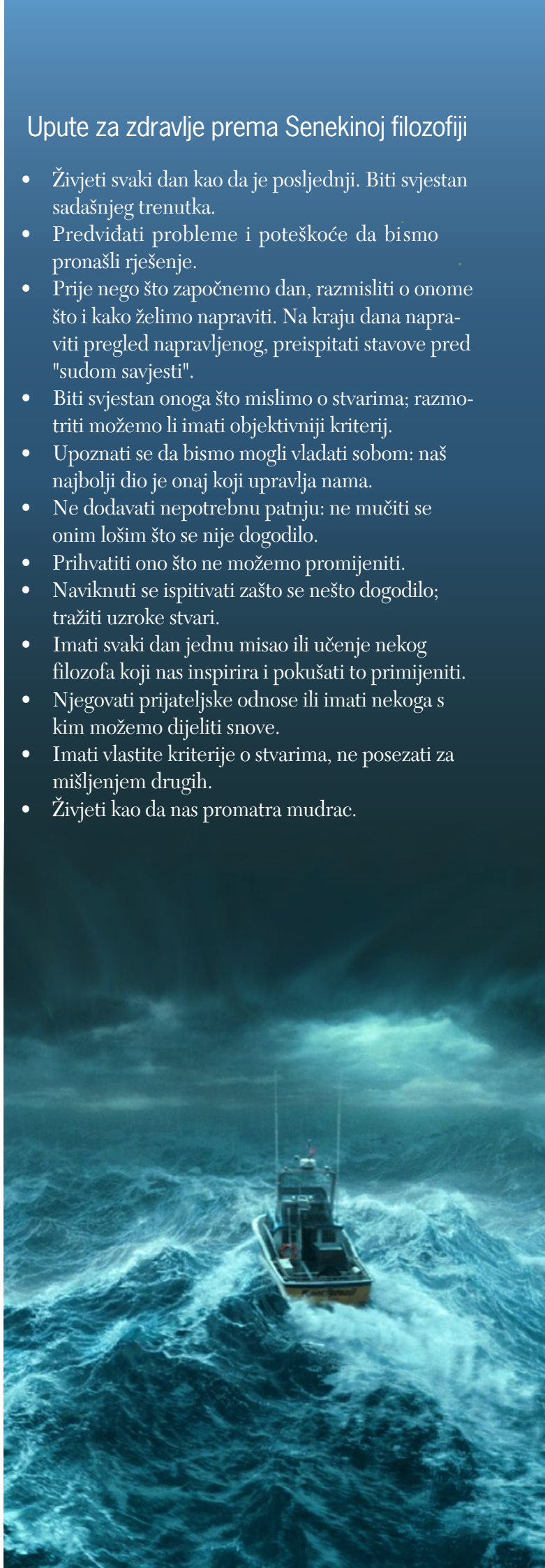
* * *

Ljudsko biće ima tijelo i dušu. Mora se brinuti o svom tijelu i čuvati ga, ali ne živjeti samo da bi mu služio. *Zato velik i mudar čovjek razdvaja duh od tijela i više se bavi boljim i božanskim dijelom, a ovim dijelom tugaljivim i slabim onoliko koliko je to neophodno.* Ako je čovjekova osobitost njegov um, ispravno ljudsko djelovanje je ono koje ima izvor u razumnom dijelu duše. Um oplemenjuje čovjeka, daje smisao njegovu životu, čini ga sličnim Bogu, dok ga strasti udaljavaju od njegove istinske prirode. Kao što Logos upravlja prirodom, tako um mora upravljati čovjekovim životom. To znači živjeti u harmoniji s prirodom. Iz života u suglasju s prirodom proizlazi *ataraksija*, tišina koja iskorjenjuje iz čovjekove nutrine nesklad i nemir. U tom je smislu filozofija terapijska jer, kako kaže Seneka, ona *oblikuje i izgrađuje duh, uređuje život i upravlja činima, pokazuje nam što treba učiniti, a što propustiti, sjedi za kormilom i usmjerava pravac plovidbe...* ☸

Sa španjolskog prevela: Ariana Deranja

Upute za zdravlje prema Senekinoj filozofiji

- Živjeti svaki dan kao da je posljednji. Biti svjestan sadašnjeg trenutka.
- Predviđati probleme i poteškoće da bismo pronašli rješenje.
- Prije nego što započnemo dan, razmisliti o onome što i kako želimo napraviti. Na kraju dana napraviti pregled napravljenog, preispitati stavove pred "sudom savjesti".
- Biti svjestan onoga što mislimo o stvarima; razmotriti možemo li imati objektivniji kriterij.
- Upoznati se da bismo mogli vladati sobom: naš najbolji dio je onaj koji upravlja nama.
- Ne dodavati nepotrebnu patnju: ne mučiti se onim lošim što se nije dogodilo.
- Prihvatiti ono što ne možemo promijeniti.
- Naviknuti se ispitivati zašto se nešto dogodilo; tražiti uzroke stvari.
- Imati svaki dan jednu misao ili učenje nekog filozofa koji nas inspirira i pokušati to primijeniti.
- Njegovati prijateljske odnose ili imati nekoga s kim možemo dijeliti snove.
- Imati vlastite kriterije o stvarima, ne posezati za mišljenjem drugih.
- Živjeti kao da nas promatra mudrac.

TKO JE BIO BUDDHA?

Osnove mahāyāna-budizma

Daisetz Teitaro Suzuki

Jedan od vodećih autoriteta za budističku filozofiju i jedan od najzaslužnijih za širenje zanimanja za zen-budizam na Zapadu 1950-ih bio je Daisetz Teitaro Suzuki (1870. – 1966.), nekada profesor budističke filozofije na Sveučilištu Otani u Kyotu. On je bio prvi veliki azijski znanstvenik koji je Istok približio Zapadu. Istaknuti je prevoditelj klasičnih djela sa sanskrta, kineskog i japanskog na engleski jezik te autor nekoliko vrlo utjecajnih djela koja su zapadnjacima približila filozofiju Dalekog Istoka.

U svom djelu *Osnove mahāyāna-budizma*, povlačeći analogije sa zapadnom filozofijom i literaturom, Suzuki daje sveobuhvatan uvod u misao mahajanske škole budizma. Iako su mahajanska učenja vrlo složena, Suzuki ih svojim načinom obrade čini dostupnima i onima manje upućenima u budističko poimanje svijeta.

Izvorni budizam polazi od učenja Sidharte Gautame Buddhe, a do prvoga većeg raskola unutar njega

došlo je već tijekom prvih sto godina od Buddhine smrti. S vremenom su se formirale dvije glavne škole ili dva ogranka budizma: *mahāyāna* i *hīnayāna*.¹ Zemljopisno, *mahāyāna* se proširila u Nepal, Tibetu, Kini, Koreji i Japanu, dok se *hīnayāna* učvrstila na Šri Lanki, u Tajlandu, Mjanmaru i drugim dijelovima jugoistočne Azije. Otuda su *mahāyāna* i *hīnayāna* također poznate kao sjeverni, odnosno južni budizam. Usprkos razlikama, radi se o ograncima jednog izvora, te je isti duh prisutan i u južnom i u sjevernom budizmu. Također je u obje škole prisutno isto pitanje koje je mučilo njegove neposredne učenike i sljedbenike, tijekom Učiteljeva života i kasnije: Tko je bio Buddha – čovjek ili nadčovjek? O tom pitanju govori i izvadak iz Suzukijeva djela *Osnove mahāyāna-budizma*.

¹Mahāyāna doslovno znači "veliki prijenosnik", a hīnayāna "mali prijenosnik". Te nazive koristi samo sjeverna škola budizma, dok južna vlastiti ogranak budizma naziva *Theravāda* ("Učenje starijih").

Jedna od najzanimljivijih razlika između palija i sanskrtā, odnosno između literature hīnayāna-budizma i mahāyāna-budizma, jest način predstavljanja likova ili osoba koje igraju glavne uloge u pričama. U prvom slučaju Buddha u pravilu propovijeda toliko prirodnim i jednostavnim jezikom da čitatelj osjeti prisutnost učitelja, očinski nježnog i filozofski smirenog, dok u drugom slučaju obično imamo mistični, transcendentni lik, više nebeski nego ljudski, kojeg okružuju i štiju bića svih vrsta, ljudska, nebeska, čak i demonska, i taj mistični središnji lik izvodi nadnaravna

energije; odavahu počast tisućama stotina milijuna *niyuta*² buddha. Mogli su pokrenuti nezaustavljivi Kotač Dharmae, i tko god bi čuo njihova imena i sam bi mogao postići vrhunsko savršeno znanje. Njihova su imena bila... [Tu se navodi pedesetak bodhisattvi].

Svi ti bodhisattve, kojih je šezdeset puta više negoli je pijeska u Gangesu, i koji dodoše iz bezbrojnih Buddha-zemalja, pratili su bezbrojni deve, nāge, yakṣe, gandharve, aśure, garude, kinnare i mahorage.³ To veliko mnoštvo udružilo se u štovanje, slavljenju, davanju počasti Bhagavatu, svjetski slavljenom Jednom.

djela koja kao da su nastala u nekom izrazito pjesničkom umu.

Sveti tekstovi na paliju u pravilu počinju formulom "Tako sam čuo" (*Evam me sutam*), zatim prepričavaju događaje, ako ih uopće ima, koji su naveli Buddhu da ih ispriča i konačno vode čitatelja do glavne teme koja je obično napisana jasnim stilom. Početak ili uvod vrlo je jednostavan, a ni u nastavku ne primjećujemo ništa neobično. No s mahajanskim je tekstovima sasvim drukčije. Čim se zastor podigne stereotipnom formulom "*Evam mayā śrutam*", imamo veličanstveni prolog, prikazan dramatično ili prilično groteskno, koji priprema čitatelje na prizore koji slijede, u kojima se donose neki od najodvažnijih religijsko-filozofskih proglašenja...

Tako sam čuo, Buddha je jednom odsjeo u Rājagrihi, na planini Gridhrakuti. Boravio je u Dvorani Ratnachandra u Dvostrukom tornju Chandane. Prošlo je deset godina otkako je postigao budastvo. Okruživalo ga je stotinu tisuća bhikṣua i bodhisattvi, a mahāsattvi je bilo šezdeset puta više negoli je pijeska u Gangesu. Svi oni bijahu posjednici najveće duhovne

Tada je Bhagavat u Dvostrukom tornju Chandane sjeo na dodijeljeno mu mjesto, ušao u samādhi i pokazao jedan čudesan fenomen. Pojaviše se bezbrojni lotosovi cvjetovi s tisuću latica, a svaki cvijet velik poput kotača kočije. Boja im je prekrasna i savršen miomiris, a njihove latice, što zakriljuju nebeska bića, još ne bijahu rastvorene. Sada se svi uzdigoše prema nebesima, viseći ponad zemlje poput bisernog baldahina. Svaki lotosov cvijet odašilje bezbrojne zrake svjetlosti i sve više raste pun čudesne životnosti. Ali djelovanjem Buddhine božanske moći, svi iznenada promijeniše boju i uvenuše, a nebeski buddhe što prekrivenih nogu sjede u cvjetovima sada postadoše vidljivi, sjajući bezbrojnim stotinama tisuća zraka svjetlosti. Nadnaravna slava tog mjesta u tom se trenutku nije dala opisati...

Kao što tu jasno vidimo, Buddha u mahajanskim tekstovima nije obično ljudsko biće koje hoda osjetilnim svijetom. On je potpuno drukčiji od Śuddhodanina sina koji se odrekao kraljevskog života, lutao

²Niyuta je krajnje velik broj, ali općenito se smatra da odgovara jednoj milijardi.

³Sve su to neljudski oblici postojanja, uključujući demone, zmajске kraljeve, krlilate nemani itd.

divljinom i nakon šest godina duboke meditacije i pokore otkrio četiri plemenite istine i dvanaest karika međuzavisnog nastajanja. Ne možemo izbjeći misao kako je mahajanski Buddha fiktivna kreacija poetskog uma. I neka je tako. Ali nameće nam se sljedeće pitanje: Kako se dogodilo da su budisti ljudskog Buddhu otjerali u zaborav, a na njegovo mjesto postavili tajanstveno biće obdareno svom mogućom, a katkad i nemogućom, veličinom i nadnaravnošću? To pitanje, koje označuje uspon mahāyāna-budizma, dovodi nas

bio tek ljudsko biće poput nas samih? Kako je onda mogao dosegnuti takvu razinu moralnog savršenstva? Ili je bio božansko biće? Ali sam Buddha nije rekao ništa svojim učenicima o svojoj božanstvenosti, niti im je rekao da prihvate *dharmu* zbog njegove božanske ličnosti, nego isključivo radi istine. Ali usprkos tomu, zar su učenici mogli iskorijeniti iz svog srca osjećaj svetog štovanja prema svom učitelju, koji im se tamo neizbrisivo urezao? Kad god bi se prisjetili propovijedi, anegdota ili *gāthā* svog učitelja, istina i duh

do doktrine o trikāyi koja u određenom smislu odgovara kršćanskoj teoriji o trojstvu.

Prema toj doktrini, budisti pretpostavljaju trostruku egzistenciju Tathāgate [Gautame Buddhe], to jest smatraju da se Tathāgata manifestira u tri različita oblika postojanja: tijelo preobrazbe, tijelo blaženstva i tijelo *dharme*. Premda ih se zamišlja kao tri, sva su ona zapravo manifestacije jedne *dharmakāye* – *dharmakāye* koja se objavila u povijesnom Śākyamuniju Buddhi...

Koliko nam je poznato, Aśvaghoṣa, prvi mahajanski filozof, već je u prvom stoljeću prije Krista uključio ovu koncepciju [*trikāya*] u svoje djelo *Rasprava o buđenju vjere u mahayani*. To je djelo, kako sam autor kaže, svojevrstan sažet pregled mahajanskih učenja, koji rasvjetljava njihova glavna obilježja kako ih je poučavao Buddha u svojim raznim *sūtrama*...

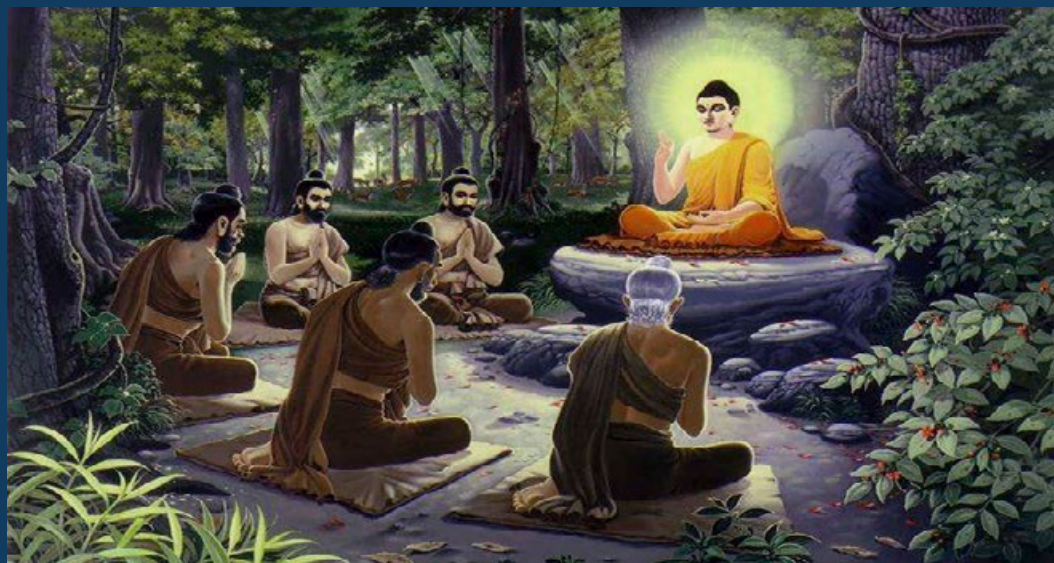
Vratimo se sada na doktrinu o *dharmakāyi* i *trikāyi*. Kada pogledamo gore navedene kontroverze, očito je da je među mnogim drugim pitanjima koja su se nametnula ubrzo nakon smrti Buddhe Śākyamunija bilo jedno koje je vjerojatno jako mučilo njegove učenike. Mislim na pitanje o Buddhinoj ličnosti. Je li on

utjelovljeni u njima i autoru zacijelo su postali toliko blisko povezani da nisu mogli a da se ne zapitaju: "Što je to u Buddhi što mu je omogućilo da spozna i objavi te uzvišene i duboke istine? Što je to što je u njemu oblikovalo tako plemenit i veličanstven karakter? Što je to u Buddhinu umu što je ga je uzdignulo do takvog savršenstva intelektualnog i religijskog života? Kako je moguće da je, posjedujući takve uzvišene moralne i duhovne vrline, i Buddha morao podleći zakonu rođenja i smrti, što je sudbina svih običnih smrtnika?" Zacijelo su se takva pitanja opetovano postavljala prije nego što se na njih uspjelo odgovoriti doktrinom o *dharmakāyi* i *trikāyi*...

Ovdje imamo koncepciju o duhovnoj *dharmakāyi* koja se razvija od Śākyamunijeve tjelesne smrti. To je most koji premošćuje širok procjep između ljudskog Śākyamunija Buddhe i duhovne egzistencije *dharmakāye*. Buddha nije umro nakon što je kušao hranu koju mu je ponudio Chunda. Nije mu bilo osamdeset godina. Život mu nije prešao u ništavilo kada su njegove urne s pepelom podijeljene među kraljevima i brahmanima. Njegove vrline i zasluge koje su se akumulirale nebrojenim *kalpama* nisu tako

naglo svedene na ništa. Ono što je sačinjavalo bit njegova života – kao i bit naših života – nije moglo nestati s prolaznošću tjelesne egzistencije. Buddha kao određeno individualno biće zacijelo je bio podložan transformaciji – kao što je to svaki smrtnik, ali njegova istina mora živjeti vječno. Njegova je *dharmakāya* iznad rođenja i smrti, pa čak i iznad *nirvāṇe*, ali njegovo tijelo preobrazbe potječe iz utrobe Tathāgate, kako je suđeno karmom, i nestaje u njoj kada karma iscrpi svoju snagu. Buddha koji još sjedi na vrh

se pojaviti među nama, jer *bodhisattva* po imenu Maitreya sada je na nebu i priprema se za postizanje budastva u budućnosti. Ali pisci na paliju tu su stali, nisu se usudili dalje spekulirati o prirodi budastva. Njihove religijske čežnje nisu ih poticale na više uzlete imaginacije. Recitirali su jednostavne *sūtre* ili *gāthe*, pridržavali su se *śīla* (moralnih propisa) koliko god su strogo i doslovno mogli, i mislili su da duh njihova Učitelja još živi u tim uputama – a pogotovo Tathāgatina ličnost.

Gridhrakute, prenoseći svim bićima poruku veselja i blaženstva, i koji nam je među drugim dragocjenim učenjima ostavio *sūtre* kao što su *Avatamsaka*, *Pundarīka* itd., nije ni više ni manje nego izraz vječnog duha. Tako su mahajanisti formulirali doktrinu o *dharmakāyi*, a od nje je prijelaz na doktrinu o *trikāyi* bio tek prirodna posljedica. Jer jedno bez drugoga nije moglo pružiti odgovarajuće rješenje gore navedenih problema...

Da sažmemo, Buddha je u svetim tekstovima na paliju bio ljudsko biće, premda mu se povremeno pripisuju nadnaravna i nadljudska djela... Ali duboko štovanje koje su osjetili njegovi učenici nije zadovoljavala prozaična ljudskost njihova učitelja, pa su ga pretvorili u nešto više od smrtne duše. Tako mu čak i palijska tradicija uz zemaljski život pripisuje i onaj nadzemaljski. Navodno je prije ulaska u utrobu Māyādevī bio *bodhisattva* na nebu Tuṣita. Čast bodisatvastva dodijeljena mu je zahvaljujući njegovim požrtvovnim djelima koja su hvaljena kroz sve njegove bezbrojne prethodne inkarnacije... Ali on nije bio prvi *buddha* koji je hodao zemljom i poučavao o *dharmi*, jer prije njega je već bilo sedam *buddha*, niti je on bio posljednji koji će

No u isto je vrijeme postojala još jedna skupina Buddhinih učenika koji su imali drukčije religijske i intelektualne sklonosti nego njihova braća vjernici; jednostavna vjera u Buddhu kao prisutnog u njegovim učenjima nije ih sasvim zadovoljila. Moguće je da su razmišljali na sljedeći način: "Ako je bilo sedam *buddha* prije dolaska Velikog Munija od Śākye, i ako postoji još jedan koji tek treba doći, odakle im, pitamo se, autoritet i znanje da propovijedaju? Zašto ne može biti više *buddha*, zašto nam ne dolaze mnogo češće? Ako su bili ljudska bića poput nas samih, zašto mi sami nismo *buddhe*?" Ta su ih pitanja, kada se logično izvedu, očekivano dovela do teorije o *dharmakāyi*, prema kojoj su svi prošli *buddhe* kao i oni koji će tek doći, pa čak i mi obični smrtnici, napravljeni od gline i osuđeni na blisku smrt; da svi dakle dugujemo *raison d'être* svoje egzistencije *dharmakāyi*, koja je jedina besmrtna u nama kao i u *buddhama*. Prvo religijsko nastojanje koje moramo učiniti stoga je da prepoznamo taj arhetip svih *buddha* i svih bića. Ali *dharmakāya* kao takva suviše je apstraktna za prosječni um da postane objekt njegove religijske svijesti; zato su je personificirali ili, radije, materijalizirali.

Drugim riječima, idealizirali su Šākyamunija, obdarili ga ne samo fizičkim znakovima (*lakṣa*) veličine, kao u tekstovima na paliju, nego i znakovima nebeskog preobraženja (transfiguracije)...

Ovaj idealizirani Buddha ili, što je isto, personificirana *dharmakāya*, prema mahajanskim budistima ne samo da se očitovao u konkretnoj osobi Siddhārte Gautame u Središnjoj Aziji prije par tisuća godina, nego se otkriva u svim dobima i na svim mjestima. Nema posebno favorizirane točke na zemlji gdje se Buddha isključivo pojavljuje; od zenita neba Akanište do dna Nārake, on se neprestano i neprekidno manifestira i ostvaruje svoje ideje koje, međutim, naše ograničeno razumijevanje nije sposobno prikladno shvatiti. *Avatamsaka sūtra* opisuje kako Buddha na sve moguće načine provodi u djelo svoj plan o spasenju...

"Tako Buddha svojim religijskim učenjima, koja su bezbrojna poput atoma, poučava i oslobađa sva osjetilna bića. Katkad se otkriva u svijetu *deva*, katkad u svijetu *nāga*, *yakṣa*, *gandharva*, *aśura*, *garuda*, *kinnara*, *mahoraga* itd., katkad u svijetu *brahmana*, katkad u svijetu ljudskih bića, katkad u palači Yāmarāje (kralja smrti), katkad u podzemnom svijetu prokletih duhova, utvara i zvijeri. Njegova svemoćna samilost, inteligencija i volja neće se smiriti sve dok sva bića ne dovede pod svoje okrilje, služeći se svim mogućim sredstvima spasenja."...

Praktična posljedica doktrine o trikāyi očita je – beskrajno je proširila duh tolerancije kod budista. Budući da *dharmakāya* univerzalno odgovara na duhovne potrebe svih osjetilnih bića u svim dobima, na svim mjestima i u svim fazama njihova duhovnog razvoja, budisti smatraju da su svi duhovni vođe, bez obzira na njihovu nacionalnost i ličnost, izrazi jedne svemoćne *dharmakāye*. A budući da se *dharmakāya* uvijek manifestira za najviše dobro osjetilnih bića, čak se i one doktrine i njihovi autori koji su naizgled protiv učenja budizma toleriraju, zbog uvjerenja da se svi oni kreću u skladu sa spontanom voljom koja sve prožima i neprestano djeluje. Premda, specifično gledajući, mogu izgledati kao zla, glavni im je i konačni cilj dobrota i sklad, kojima je voljom *dharmakāye* suđeno da nadvladaju ovaj svijet patnji i protuslovlja. Opća intelektualna tendencija budizma učinila je mnogo za njegovanje duha tolerancije kod njegovih vjernika, i moramo reći da je doktrina o trojstvu, premda se ponekad čini da je suviše radikalna u svom panteističkom duhu, tome znatno doprinijela. 卐

Sengleskog prevela: Paulina Tomić

Priredila: Dijana Kotarac

SVIBANJ - BUĐENJE ŽIVOTA

Delia Steinberg Guzmán

Svibanj je tradicionalno mjesec cvijeća, mjesec proljeća *par excellence*. Međutim, ne pribjegavamo ovim riječima kao jednostavnim, tisućama puta ponovljenim pjesničkim slikama, već pokušavamo pronaći ono jednostavno i stvarno značenje proljeća i cvijeta. Poput filozofa na stari način, toliko star da je opet nov, želimo izravan odgovor Prirode na žed za znanjem koja spava u nama.

Točno je da proljeće znači buđenje nakon sna koji predstavlja zimska hladnoća. Istina je i to da čovjeku prolazi kroz ciklična buđenja koja se događaju nakon tamnih ili letargičnih razdoblja. Buđenje je uvijek lijepo jer uključuje svjetlost, aktivnost, obnovu, pokret...

Ali, kako se usredotočiti i nastaviti djelovati nakon buđenja? Kako proljeće učiniti trajnim jednom kada se rodi u nama? Kada se proljeće rodi u nama, kako ga možemo učiniti trajnim?

Možda je najveći problem kod ljudi to što žele započeti mnoge stvari, a ne mogu ih nastaviti. Jer početak ne zahtijeva mnogo truda i ima privlačnost novoga, dok je nastavak djelovanja sinonim za strpljenje i iskustvo, žrtvu i odgovornost... I upravo se zato nastoji izbjeći poteškoću kontinuiteta tako što se traga za novim, jer novoga jednostavno uvijek ima.

Ovdje se s proljećem rađa jezik cvijeta, cvijet je rezultat buđenja. No njegova uloga tu ne završava; on strpljivo, iz dana u dan, iznova započinje borbu s nenaklonjenim elementima kako bi se vertikalno uzdignuo prema svojoj sudbini, Suncu i rastu. Cvijet dolazi iz zemlje, započinje kao mala sjemenka, ali ne zadovoljava se time da to ostane, već se otvara u laticama mirisa i boja. On koristi svu svoju snagu da bi se uzdignuo prema nebu, unatoč korijenju koje ga čvrsto drži... Ali cvijet također umire kada završi svoj ciklus... Kao što umiru ljudi, kao što prije ili kasnije prestaju životne patnje, kao što nakon toplih Sunčevih zraka dolazi samilosna noć.

No, u Prirodi ništa nije mrtvo. Sve se odvija u ciklusima. Cvijet koji gubi svježinu i boju svojih latica vraća se u zemlju iz koje je potekao, zadržavajući u sebi sjeme iste vrste kao i početni cvijet. Tako ni čovjek koji raste vertikalno, poput cvijeta, ne poznaje smrt, njegove promjene su evolucijski oblici koji iz ciklusa u ciklus daju isti cvijet, ali svaki put sve svjetliji, čišći, mirisniji. To čini i svibanj, to čini i cvijeće, to čine i ljudi... ☸

Sengleskog prevela: Dijana Kotarac

ULJANICE

Marta Marić i Dijana Kotarac

Zahvali plamenu za svjetlost, ali ne zaboravi onoga tko drži svjetiljku i tko stoji u sjeni ne posustajući u strpljenju.

Rabindranat Tagore, *Ptice proletoše*

Prizzor upaljene uljanice slika je koja u nama stvara odraze svjetla, topline, ljepote i nade koji nas poslije još dugo prate. Njezin blistavi, čisti plamen kao da ima neku neobičnu moć nad našom pažnjom, kao da nam ne dopušta da skrenemo pogled, dok nečujno otvara vrata našeg nutarnjeg svijeta...

*Bog u svom hramu od zvijezda
čeka čovjeka da mu donese svoju svjetiljku.*

Rabindranat Tagore, *Krijesnice*

Bogatstvo oblika i prikaza na uljanicama upućuje još od prapovijesti na to da one nisu služile samo osvjetljavanju, već su imale i dublju simboličku svrhu u gotovo svim tradicijama.

Povijesni zapisi nam govore da je najstariji poznati oblik uljanice bio izdubljen kamen s fitiljem. Iz tog oblika razvijaju se pretežno kružne glinene posudice pronađene u Mezopotamiji i Egiptu. U kretsko-mikenskoj kulturi uljanice su oblikovane kao posudice s dva izdužena kljuna za fitilj. Feničani su ovaj oblik proširili zemljama na Mediteranu. S vremenom ulja-

nice mijenjaju oblik, sve više se zatvaraju, dobivaju držak i otvore za ventilaciju.

U mnogim religijama i mitovima starih civilizacija svjetlost je simbol božanskog, simbol svetosti i dobra koje pobjeđuje tamu.

U *Starom zavjetu* odvajanje svjetla od tame označava početak stvaranja, a prije svjetla, *zemlja bijaše pusta i prazna; tama se prostirala nad bezdanom...* (*Postanak* 1, 2), a u *Novom zavjetu* svjetlo uljanice simbol je Božje objave. U sufizmu predstavlja izraz temeljnog doživljaja božanstva, dok u budizmu svjetiljka označava prijenos *Dharme* (Buddhina učenja).

Tradiciju starih Grka nastavili su Rimljani, u čije doba uljanice doživljavaju pravi procvat te se njihova upotreba širi cijelim Carstvom. Kasnije, upotrebu uljanica preuzimaju i drugi narodi.

Najčešće su izrađivane od gline, no pronađene su i brončane, olovne i srebrne uljanice, kao i one od jantarnog stakla. S vremenom uljanica više nema samo funkcionalnu, već i podjednako važnu dekorativnu ulogu.

*Plamen se susreo sa zemljanom svjetiljkom u meni,
i kakvog li sjajnog veličanstvenog svjetla!*

Rabindranat Tagore, *Krijesnice*

Tijekom arheološkog istraživanja Flaciusove ulice u Puli pronađene su 23 uljanice, od kojih su neke sačuvane u cijelosti, a druge samo djelomično. Među pronađenim uljanicama prevladavaju rimske, koje su datirane u I. stoljeće, dok se za četiri ulomka od gline blijeđe žućkaste boje bez premaza pretpostavlja da su korintskoga porijekla, jer je to bilo tipično za njihovu proizvodnju. Od druge polovice II. st. do početka III. st. korintske uljanice predstavljaju vrhunac proizvodnje uljanica na tlu Grčke. Tragove njihove popularnosti možemo pronaći u Egiptu, Cipru, Maloj Aziji, Italiji, na hrvatskoj obali Jadrana: u Splitu, Saloni, Makarskoj, Zatonu kraj Nina i Trilju.

Uljanice su sastavni dio života Indije još od pradavnih vremena. *Deepak* ili *diya* sanskrtski je naziv za uljanice koje su neizostavne tijekom svetkovina, kao i kod svakodnevnog štovanja božanstava na malim kućnim oltarima širom Indije. U nekim se kućanstvima uljanice pale u zoru, u drugima u zoru i sumrak, dok se drugdje drže stalno upaljenima.

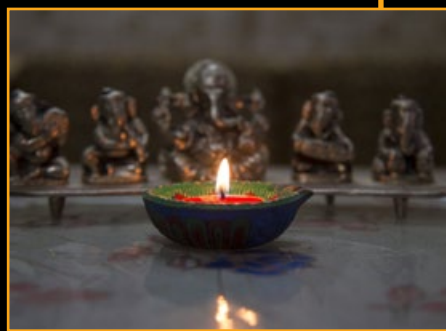
Vjeruje se da paljenje uljanica donosi mir, sreću i blagostanje.

No, paljenje uljanica ima i duboku simboličku dimenziju jer se svjetlo uljanice povezuje uz znanje, dok je tama neznanje. Jedna uljanica može upaliti puno plamenova, a da se pritom njezin vlastiti plamen ne umanjuje; isto se tako može prenositi i znanje koje se time samo produbljuje na obostranu korist.

*Što bi drugo uljepšalo dom
do plamena drage uljanice?
Što bi drugo ukrasilo um
do svjetla duboke mudrosti?*

Uljanica se u hinduizmu često povezuje s božicom Rajarajeshwari, koja je jedan od vidova Božice majke, iskonske kozmičke energije. Njoj se pripisuje moć stvaranja, očuvanja i uništavanja. Zato se uljanica smatra svetim predmetom i ni jedan obred, molitva ili svetkovina ne započinju bez paljenja uljanica.

Najstarije uljanice izrađivane su od ljuštura puževa i školjki, kore kokosova oraha, dubljenjem kamena itd. Danas se rade od gline, kamena ili metala. Na uljanicama se često prikazuju hinduistička božanstva, a posebno je omiljena božica Lakšmi koja se povezuje sa svetkovinom svjetla, *Diwali*, kada se slavi pobjeda svjetla nad tamom ili dobra nad zlom.

Na ranijim primjercima rimskih uljanica nalazimo mnoštvo detalja i više likova. Osim prikaza životinja, prisutni su i mitološki motivi te prikazi božanstava (Jupiter, Neptun, Merkur, Eskulap, Dijana, Bakho, Izida i Serapis). Iznimno popularan motiv tijekom I. st. bio je prikaz Jupitera iza orla. Od polovice I. st. nekadašnji raskošni prikazi zamjenjuju se jednostavnijim i jednofiguralnim. Izgled uljanica fokusira se isključivo na njezinu funkcionalnost, zbog čega su bez dekoracije, a ako je ona i prisutna, obično se radi o prikazu kazališne maske, glave Erosa te o biljnim i geometrijskim uzorcima.

Osim uporabne i dekorativne svrhe, uljanica ima

i svoje simbolično značenje. Ona je simbol svjetla koje razgони tamu i neznanje i unosi jasnoću u naše poimanje života. Njezin plamen također odražava težnju našeg najdubljeg bića zarobljenog u materijalnom svijetu, a to je otkrivanje božanske iskre svjetla u nama samima.

Lumin

*Od davnina u davnine
iz daljina u daljine
tinja
gori
treperi
za konja u planini za lađu na pučini
za sjene mrtvih za zjene živih...
sveto
ulje
maslinovo.*

Jure Kaštelan

POTRESI OMOGUĆUJU ŽIVOT NA ZEMLJI

Andrej Praček

Svi raznoliki oblici Zemljine površine rezultat su dugotrajnog i uzajamnog djelovanja njezinih unutrašnjih i vanjskih sila i procesa. Zbog toga su podložni stalnim promjenama i preoblikovanju. Upravo ta geomorfološka zbivanja osiguravaju održavanje raznolikosti uvjeta potrebnih za život. Tome u velikoj mjeri doprinose potresi. Ta tvrdnja isprva se čini teško prihvatljivom, pogotovo ako potrese doživljavamo kao prirodne katastrofe koje svake godine odnose živote više tisuća ljudi. Potresi su posljedica pomicanja Zemljine kore, to jest tektonskih ploča. Kao što znamo, Zemljina kora, odnosno Zemljin plašt koji prekriva njezinu površinu, sačinjen je od tektonskih ploča. One se stalno pomiču – raspadaju se, spajaju, klize jedna uz drugu i međusobno sudaraju – zbog čega nastaju planine, vulkani, udoline i udubine na morskom dnu. Jeste li se ikada zapitali što bi se dogodilo kada bi te ploče mirovale?

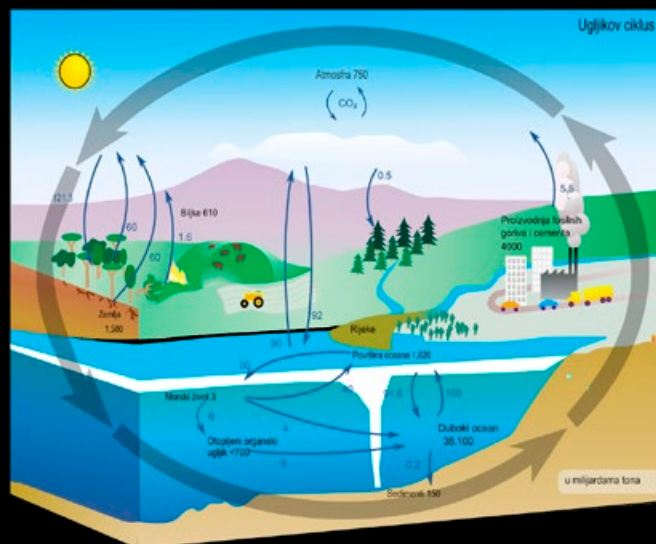
Održavanje nužne grbavosti

Da nema sudaranja tektonskih ploča, planine se više ne bi uzdizale. Bez te sile koja stvara planine, s vremenom bi se zbog erozije u dolinama nakupljalo sve više materijala, te bi se nadmorske visine planina smanjile i površina Zemlje postala bi ravnija. Uslijed toga pro-

mijenili bi se i tokovi rijeka, koje bi postajale sve sporije dok se na kraju ne bi zaustavile i postale močvare. Rijeke tekućice donose svježinu i život, a površinski zastoji vode uzrokovali bi trulež i bolesti. Klimatske prilike bi se drastično promijenile kada ne bi postojale visoke planine koje utječu na kretanje vjetrova, a oni na vremenske uvjete. Sljedeći važan čimbenik tektonskih gibanja jest njihov utjecaj na protok tvari između litosfere i atmosfere. Kruženje ugljika i dušika, zajedno s kruženjem vode, uzrokuju niz procesa koji su ključni za održavanje života na Zemlji.

Tektonska gibanja pomažu u kruženju ugljika

Kemijski element ugljik kruži i mijenja svoje stanište – prelazi iz zemaljske u morsku ili zračnu biosferu održavajući tako ravnotežu između tih područja. Glavni dotok atmosferskog ugljika u obliku CO_2 u zemljinu i vodenu biosferu posredno potječe od fotosinteze, a neposredno od njegova otapanja. U atmosferu se vraća preko disanja ili izgaranja. Pri tom kruženju dio ugljika ugrađuje se u žive organizme i nakon njihove smrti taloži u litosferu i na dno oceana, gdje se nalazi veći dio Zemljinih zaliha ugljika. Kada ne bi bilo tektonskih gibanja, ugljik bi se u litosferi mogao zadržavati milijunima godina, te bi ga u kruženju iz godine u godinu bilo sve manje i manje. Upravo tektonska gibanja, uz vulkanske erupcije, omogućavaju da se taj dio ugljika vrati u kruženje. Pomicanje tektonskih ploča je, dakle, proces u kojem jedna kontinentalna

kora klizi i podvlači se pod drugu. Ta podvučena kora koja sadrži sedimente bogate ugljikom, pretapa se u magmu koja prilikom vulkanskih erupcija dopire na površinu. Duboko u Zemlji, rastaljena magma otapa plinove kao što su vodena para i ugljični dioksid. Kada se magma počne podizati, smanjuje se tlak i oslobađaju se u njoj zarobljeni plinovi. Zbog toga magma postaje rjeđa i lakše se izdiže na površinu. Time se zatvara proces kruženja ugljika.

Čovjek narušava ravnotežu kruženja ugljika

Ljudi iskorištavaju ugljik iz Zemljine kore za dobivanje energije u obliku fosilnih goriva te se on pri njihovom izgaranju ponovno oslobađa u atmosferu. Posljednjih se godina u atmosferu otpušta više ugljika nego što se iz nje oslobađa. Pritom treba naglasiti da čovjek rušenjem šuma dodatno smanjuje prirodnu sposobnost oslobađanja CO_2 iz atmosfere, a on je biljkama potreban za fotosintezu. Čovjek utječe na prirodno kruženje ugljika i neki znanstvenici smatraju da time utječe i na globalno zatopljavanje i promjene klime.

Kruženje dušika

Pomicanje tektonskih ploča utječe i na održavanje ravnoteže dušika. Atmosferski plinovi, čiji je dušik sastavni dio, čine 78 % atmosfere. Da nema tektonskih gibanja, u atmosferi ne bi bilo toliko dušika jer bi većina ostala zarobljena u sedimentima, kao što je to slučaj s Marsom i Venerom na kojima tih gibanja nema. No, na Zemlji se dio dušika iz litosfere vraća u atmosferu zahvaljujući vulkanskim erupcijama. Geoznanstvenici Sami Mikhail i Dimitri Sverjensky s Instituta Carneige u Washingtonu ustanovili su preko izračuna što se događa s dušikom kada se prilikom tektonskih gibanja vrtložno kreće kroz dubine Zemljinog

stjenovitog supstrata. Kod podvlačenja oceanske ploče pod kontinentalnu ploču ponekad se između njih zarobe voda i sedimenti. Kada se te tvari zagriju, amonijak, sastavljen od dušika i vodika, reagira s kisikom te nastaju dušik i voda koji se kasnije oslobađaju vulkanskim erupcijama. Tako dušik iz silikatnih minerala pronalazi put u atmosferu. Svi ti podaci pomažu nam razjasniti zašto se atmosfera Venere i Marsa toliko razlikuje od Zemljine atmosfere, iako je sadržaj ugljika i dušika na svim trima planetima vrlo sličan.

Nastanak i održavanje života

Dakle, znamo koliko su gibanja tektonskih ploča važna za stvaranje ekosustava koji nam omogućuje život. Znamo i da udaljenost planeta od Sunca te nagib i rotacija nisu jedini uvjeti za održanje života na određenom planetu. Zemlja je stvorila uvjete koji podržavaju život i održava ih skladno poput velikog živog bića. Čovjek je samo jedan od stanovnika Zemlje, ali ne i njezin gospodar i vladar. Još uvijek nije poznato što sve utječe na potrese i što se sve odvija u unutrašnjosti Zemlje, i zato te pojave ne možemo predvidjeti. ☹

Sa slovenskog prevela: Maja Tokić

**Nikad ne recite samo je ovo istina,
a sve ostalo je zabluda.**

Buddha

